

– інформувати відповідні служби у справах дітей про дітей, які затримані чи яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень та здійснювати, відповідно до законодавства, заходи соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк.

Висновки. Наведений вище перелік повноважень державних органів, що здійснюють діяльність у сфері забезпечення прав дитини, не є вичерпним, адже вони можуть виконувати й інші обов'язки та мати інші права, що передбачені законодавством. Варто позначити, що органи і служби у справах дітей, спеціальні установи та заклади, які здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень, окрім зазначених органів, представлені й іншими органами, діяльність яких покликана забезпечувати права та законні інтереси дітей. Нині аналіз чинного законодавства, яким закріплюється компетенція державних органів влади у сфері забезпечення прав дитини, є неповною мірою виваженим у напрямі взаємодії таких органів з означених питань.

Список використаних джерел:

1. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII // Відомості Верховної Ради України. –2014. –№ 13. – Ст. 222.
2. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 6. – Ст. 35.
3. МВС: робота приймальників-розподільників потребує якісних змін [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://childrights.in.ua/MVS_robota_priimalnikovrozpodlnikov_dlja_dtei_potrebu%D1%94_jaksnix_zmn.

СЕЛЕЗНЬОВА О. М.,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри професійних
та спеціальних правових дисциплін
(ПВНЗ «Буковинський університет»)

УРСУ А. П.,

магістрант юридичного факультету
(ПВНЗ «Буковинський університет»)

УДК 35.007.2:343

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР ФОРМУВАННЯ

Стаття присвячена аналізу основних нормативно-правових засад, які регламентують функціонування інститутів інформаційного суспільства. Доведено, що, за наявності розгалуженої системи нормативно-правових актів, які регулюють інформаційні відносини на загальноєвропейському рівні, має місце й існування нормативно-правового поля конкретної держави у цій сфері.

Ключові слова: *інформаційне суспільство, інформаційне право, джерела інформаційного права, інформаційне право Великобританії, інформаційне право Німеччини.*

Статья посвящена анализу основных нормативно-правовых источников, регламентирующих функционирование институтов информационного общества. Доказывается, что, при наличии достаточно разветвленной системы нормативно-правовых актов, регулирующих информационные отношения на общеевропейском уровне, имеет место и существование нормативно-правового поля конкретного государства в этой сфере.

Ключевые слова: *информационное общество, информационное право, источники информационного права, информационное право Великобритании, информационное право Германии.*

The article is devoted to the analysis of the basic legal and regulatory foundations regulating the functioning of the institutes of the information society. It proved out that the existence of a sufficiently extensive system of normative legal acts regulating information relations at the pan-European level also has the existence of the legal and regulatory framework of a particular state in this domain.

Key words: *information society, information law, sources of information law, information law of Great Britain, information law of Germany.*

Вступ. Узагальнюючи доробки різних сфер наукових знань, вчені, як правило, виділяють західну та східну моделі побудови інформаційного суспільства. Кожна з цих моделей у своєму складі передбачає види вужчого змісту. Так, західну модель умовно можна розглядати під кутом географічних особливостей та виокремити в ній американську та європейську моделі інформаційного суспільства. І, варто зазначити, що процеси, які зумовлюють інформаційне суспільство, на відповідних територіях різняться. Найяскравіше це проявляється у нормативно-правовому полі, яке регламентує функціонування інститутів інформаційного суспільства. Нині можемо впевнено констатувати, що ознайомлення із зарубіжною практикою нормативної регламентації багатоманітних інформаційних відносин є важливим моментом у процесі усвідомлення (внутрішній аспект) та становлення (зовнішній аспект) інформаційного суспільства в Україні. Особливо актуальним є досвід країн Європи, оскільки наша держава нині впевнено обирає цей вектор подальшого розвитку.

Окремі аспекти піднятої тематики розглядалися у працях І.В. Арістової, К.І. Белякова, І.Р. Боднар, В.М. Брижка, Р.А. Калюжного, О.В. Олійника, В.М. Скалацького, В.С. Цимбалюка та інших. На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства в Україні вбачається немаловажним продовжувати такі дослідження.

Постановка завдання. Метою написання цієї статті є ознайомлення з основами нормативно-правової регламентації функціонування інститутів інформаційного суспільства в Європі та їх початковий аналіз.

Результати дослідження. Нині інформаційна політика Європейського Союзу походить із доктрини європейського інформаційного суспільства, яка була проголошена 1994 р. у доповіді «Європа і глобальне інформаційне суспільство: рекомендації для Європейської Ради ЄС» (відома в науковій літературі, як доповідь М. Бангеманна). Основна ідея – зміна традиційних підходів і оцінок міжнародного співробітництва та світової конкуренції: від геополітики, яка визначає міжнародне становище країни за географічними ознаками, природними ресурсами, кліматичними умовами, політико-економічними чинниками, до технологічної політики (інформатики), яка визначає місце кожної держави в світовій ієрархії залежно від впровадження нових наукових досягнень та високих технологій в усі сфери життєдіяльності суспільства. Позиція Європейського Союзу у регіоні зумовлює економічну й соціальну інтеграцію європейських країн, реорганізацію бізнесу, переосмислення взаємовідносин державного й приватного [1, с. 66].

Водночас доступ до урядової інформації в країнах Західної Європи є різним. Так, у Великобританії немає закону про свободу інформації. У Франції закон кожному надає право доступу до державних документів. Рішення державного органу про відмову в наданні інформації може бути оскаржене в суді. У Німеччині закони містять положення про право на доступ до інформації уряду. Федеральні уряди можуть відмовити засобам масової інформації в наданні інформації в тому разі, коли її публічність може перешкоди судочинству тощо. В інших країнах Європи доступ до урядової інформації регулюється законами, схожими на законодавство Франції та Німеччини.

Діяльність законодавчих органів влади іноді може бути обмежена конституційними та міжнародними нормами. У Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1976 р.) зазначається, що держави учасниці мають визнавати право на одержання інформації. При цьому чітко названі єдино можливі підстави, за наявності яких можуть допускатися обмеження щодо доступу до інформації [2, с. 36].

Такі особливості є непоодинокими та характеризують інформаційне суспільство європейських держав як таке, що має своєрідні відмінності у формуванні такого суспільства на відповідних територіях, окреслених кордонами. Саме тому можна цілком погодитися з Є.А. Макаренко, яка підкреслює, що відмінність європейської моделі від американської полягає в створенні інформаційного законодавства, адекватної законодавчої бази, яка враховує як національні, так і міжнародні принципи регулювання інформаційних відносин, вважається головним чинником зростання прибутку країни від потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій [3, с. 50].

Юридичні передумови виникнення інформаційного права Європи знаходимо у низці міжнародних документів. Прийняття таких документів у різні роки створює підстави до формування відповідних інститутів інформаційного права Європи, а саме:

1) інститут права людини на інформацію – Декларація про свободу вираження поглядів та інформації (29 квітня 1982 р.);

2) інститут інформаційних прав та свобод громадян – Рекомендація Ради Європи Rec (2002) 2 «Про доступ до офіційних документів» (21 лютого 2002 р.);

3) інститут мас-медіа-права – Резолюція Ради Європи 1003 (1993) «Про етичні принципи журналістики»; Резолюція Ради Європи № 1 «Майбутнє громадянського мовлення» (7–8 грудня 1994 р.); Резолюція Ради Європи (74) 24 «Про право на відповідь – стан особи щодо преси» (2 липня 1974 р.); Рекомендація Ради Європи № R (94) 13 «Про заходи щодо сприяння прозорості засобів масової інформації» (22 листопада 1994 р.); Рекомендація Ради Європи № R (96) 4 «Про захист журналістів за умов конфліктів і тиску» (3 травня 1996 р.); Рекомендація Ради Європи № R (97) 19 «Про показ насильства електронними засобами масової інформації» (30 жовтня 1997 р.); Резолюція Ради Європи 1142 (1997) «Про парламенти і засоби масової інформації»; Рекомендація Ради Європи № R (99) 1 «Про заходи щодо сприяння плюралізму в засобах масової інформації» (19 січня 1999 р.); Рекомендація Ради Європи № R (99) 15 «Про висвітлення в засобах масової інформації виборчих кампаній» (9 вересня 1999 р.); Рекомендація Ради Європи 1506 (2001) «Свобода вираження поглядів та інформації у засобах масової інформації в Європі»; Рекомендація Ради Європи 1583 (2003) «Свобода вираження поглядів у засобах масової інформації в Європі»;

4) інститут телекомунікаційного права та інститут радіомовлення – Європейська угода про захист телерадіомовлення та протоколи до неї (22 червня 1960 р.); Рекомендація Ради Європи № R (83) 3 «Про принципи телевізійної реклами» (23 лютого 1984 р.); Європейська конвенція про транскордонне телебачення (5 травня 1989 р.); Рекомендація Ради Європи № R (96) 10 «Про гарантії незалежності громадського телерадіомовлення» (11 вересня 1996 р.); Директива № 97/13/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про спільну базу для загальних дозволів та індивідуальних ліцензій в сфері телекомунікаційних послуг» (10 квітня 1997 р.); Резолюція Ради Європи «Про оперативні запити правоохоронних органів стосовно громадських телекомунікаційних мереж та послуг (ENFOPOL)» (20 червня 2001 р.);

5) інститути інформаційних ресурсів і інформаційних технологій – Резолюція Ради Європи 1120 (1997) «Про вплив нових комунікативних та інформаційних технологій на демократію»; Декларація про європейську політику у сфері нових цифрових технологій» (5–7 травня 1999 р.);

6) інститут інтернет-права – Рекомендація Ради Європи № R (99) 5 Кабінету Міністрів держав-членам Ради Європи «Про захист недоторканості приватного життя в Інтернеті» (23 лютого 1999 р.);

7) інститут охорони та захисту персональних даних – Директива № 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» (24 жовтня 1995 р.); Директива № 97/66/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про обробку персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі» (15 грудня 1997 р.);

8) інститут електронної торгівлі (комерції) – Директива № 2000/31/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема електронної комерції, на внутрішньому ринку» (Директива про електронну комерцію) (8 червня 2000 р.).

Великобританія є державою з англосаксонською правовою системою, де головним джерелом права є судовий прецедент. Це зумовлює такий стан речей, коли конституційного рівня регламентації правовідносин у країні не існує (цим Великобританія відрізняється від США), і таким чином не передбачається відповідної диференціації як законодавчих актів загалом, так і актів інформаційного законодавства зокрема. Разом із тим особливістю англійського законодавства є його стабільність та консерватизм, прагматизм в регулюванні всіх, зокрема інформаційних, правовідносин [4, с. 74].

Основними внутрішньодержавними джерелами інформаційного права Великобританії [5] є:

– Закон Великобританії «Про державну таємницю» від 11 травня 1989 р., структуру якого утворюють такі розділи, як: «Служба безпеки та розвідка», «Оборона», «Міжнародні відносини», «Кримінальні та спеціальні слідчі органи», «Інформація, отримана шляхом незаконного розголошення відомостей, чи конфіденційна інформація», «Інформація, таємна для інших держав чи міжнародних організацій», «Примітки»;

– Закон Великобританії «Про дифамацію» від 4 липня 1999 р., в якому регламентуються відносини, пов'язані з відповідальністю за публікацію, пропозицією про повернення збитків, позовною давністю, змістом висловлювань, розглядом позовів у сумарному порядку, привілеїями, встановленими законом;

– Закон Великобританії «Про свободу інформації» від 30 листопада 2000 р., що містить такі частини: «Доступ до інформації, якою володіють органи державної влади», «Закрита інформація», «Загальні функції державного секретаря, Лорда Канцлера та Комісара з інформації», «Примусове виконання», «Оскарження», «Архівні записи та записи в державному архіві Північної Ірландії», «Поправки до закону про захист даних», «Різне та додаткове».

Ці закони, загальноєвропейські міжнародні документи та деякі інші нормативно-правові акти створюють юридичне підґрунтя розвитку інститутів інформаційного суспільства. Крім того, значний вплив на розвиток таких інститутів мають і інституції громадянського суспільства (ради у справах преси, комісії щодо скарг на пресу тощо).

Особлива увага у Великобританії приділена інституту інформаційної безпеки. Саме у цій країні створена найпотужніша в Європі система забезпечення власної інформаційної безпеки, інформаційного протистояння, застосування усього комплексу заходів і засобів спеціальних інформаційно-психологічних операцій, які включають цілеспрямоване і планомірне використання скоординованої, агресивної пропаганди, ідеологічних диверсій, підривних політичних, дипломатичних, військових та економічних заходів для прямого і посереднього впливу на думки, почуття, настрої, поведінку супротивника, конкурента з метою примусити їх діяти в необхідному напрямі [6, с. 121].

Практика регулювання інформаційних правовідносин створила підстави для створення та подальшого розвитку таких інститутів інформаційного права Великобританії, як:

- конфіденційне право (law of confidence), окремі положення якого використовуються в регламентації державної таємниці і таємниці особистого життя. До речі, зазначимо, що загалом право Великобританії не містить обмежень на види інформації, яка може розглядатися як конфіденційна. Більшість судових рішень, що стосуються комерційної таємниці, були винесені щодо яких-небудь промислових приладів або технологій. Однак юридичний захист отримав увесь спектр комерційної інформації, включаючи ідеї телевізійних програм, списки клієнтів, фінансові документи і навіть приватні секрети подружжя [7, с. 202];
- медіа-право (комунікаційне право), яке регламентує всі питання, пов'язані зі збором та поширенням інформації (лише змістовна частина);
- телекомунікаційне право, яке регулює засоби поширення інформації;
- комп'ютерне право, яке регулює відносини, специфічно пов'язані з використанням комп'ютерів;
- інтернет-право, яке регулює відносини, пов'язані із використанням інтернету;
- інститут інформаційної безпеки.

Федеративна Республіка Німеччина є однією з країн, де інформаційне суспільство розвивається доволі активно. Починаючи з 1970-х рр., на державному рівні приймається ряд програм, спрямованих на регламентацію базових аспектів становлення інформаційного суспільства, здійснення інформаційної політики та регулювання інформаційних правовідносин. Зокрема, у четвертій програмі «Info-2000: німецький шлях до інформаційного суспільства» визначається мета цієї країни:

- створення інформаційної економіки, розвиток інформаційних мереж, інформатизація державного управління;
- лібералізація телекомунікацій, підтримка національного виробника електронних продуктів, одночасний розвиток державного і приватного бізнесу;
- активізація розширення обміну інформацією між урядами Земель та суб'єктами інформаційної діяльності, а також посилення відповідальності Земель щодо контролю за змістом інформації;
- сприяння розвитку національних мереж у країнах Західної і Центральної Європи, СНД, країнах «третього світу» [8, с. 44].

Вкажемо також, що у результаті суспільно-технологічної трансформації система засобів масової інформації Федеративної Республіки Німеччина по-новому структурує інформаційний простір. Цей процес супроводжується: кількісним зростанням продуктів системи засобів масової інформації та спеціалізацією медіа-пропозиції; підвищенням селективного тиску під час вибору новин; зміною якості та стандартів журналістської діяльності і появою нових форматів інформаційних повідомлень засобів масової інформації; зростанням залежності засобів масової інформації від розважальної орієнтації аудиторії; зміщенням функції формування порядку денного від офіційних речників та професійних журналістів до учасників мереж; посиленням ролі персоналії [9, с. 76].

Основними внутрішньодержавними джерелами інформаційного права Федеративної Республіки Німеччина є:

- Закон Федеративної Республіки Німеччина «Про інформаційні та комунікаційні послуги» від 1 серпня 1997 р. Цікаво, що до телепослуг у законі відносять: а) послуги, які пропонуються в сфері індивідуальної комунікації; б) послуги, які пропонуються для отримання інформації або для зв'язку, за винятком випадків, якщо в цілях формування суспільної думки робиться особливий акцент на редакторському оформленні; в) послуги, які забезпечують доступ до інтернету та інших мереж; г) послуг, що забезпечують доступ до телеграм; р) інтерактивний доступ до електронних баз даних, які зберігають переліки товарів і послуг та забезпечують можливість прямого замовлення таких товарів і послуг. Також цей нормативно-правовий акт містить закон про захист персональних даних, які використовуються у телепослугах (ст. 2) та закон про цифрову сигнатуру (ст. 3);

– Закон Федеративної Республіки Німеччина «Про телекомунікації» від 17 грудня 1997 р., цілями регулювання якого є: 1) дотримання інтересів користувачів у сфері телекомунікацій та радіозв'язку, а також дотримання таємниці зв'язку; 2) забезпечення, за можливості, рівної та функціональної конкуренції на телевізійному ринку; 3) забезпечення всеохоплюючого основного забезпечення телевізійних послуг по доступним цінам; 4) забезпечення сприяння телевізійним службам на суспільних приладах; 5) забезпечення ефективного та безвідмовного використання частот, зокрема з урахуванням інтересів радіо; 6) забезпечення інтересів суспільної безпеки;

– Закон Федеративної Республіки Німеччина «Про регулювання доступу до інформації» (Закон про свободу інформації) від 5 вересня 2005 р. (набув чинності 1 січня 2006 р.), який закріплює за людиною безумовне право на доступ до офіційної інформації від федеральної влади. Разом із тим закон містить численні винятки, через які право доступу до інформації може бути обмежено або й заборонено.

На думку фахівців, європейське законодавство дещо гальмує розвиток інформаційних технологій. Адже континентальна Європа має жорсткіше законодавство у сфері регулювання ринку праці, продуктів і послуг, ніж США та Великобританія, де головна мета – захист наявних робочих місць і блокування створення нових робочих місць, що не сприяють розвитку нових галузей. У континентальній Європі, на відміну від США, особиста ініціатива регламентується [10, с. 154].

Однак усе це не заперечує той факт, що вищими державними органами Федеративної Республіки Німеччина у нормативно-правовому полі закріплюються підвалини подальшого формування інформаційного суспільства.

Висновки. Ознайомлення з основами нормативно-правової регламентації інститутів інформаційного суспільства та проведений аналіз дає змогу констатувати той факт, що за наявності розгалуженої системи нормативно-правових актів, які регулюють інформаційні відносини на загальноєвропейському рівні, має місце й існування нормативно-правового поля конкретної держави, що враховує національні особливості та потреби певної спільноти. Це дає підстави говорити про те, що під час імплементації певних інформаційно-правових норм у вітчизняне законодавство варто не тяжіти до повного їх копіювання, а зважати на українську самобутність та потреби соціуму.

Список використаних джерел:

1. Скалацький В.М. Концептуальні побудови та практичні моделі інформаційного суспільства / В.М. Скалацький // Гуманітарний часопис. – 2012. – № 4. – С. 62–69.
2. Боднар І.Р. Інформаційне право країн Західної Європи / І.Р. Боднар // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 6. – С. 34–38.
3. Макаренко Є.А. Міжнародні інформаційні відносини : [монографія] / Є.А. Макаренко. – К. : Наша наука і культура, 2002. – 452 с.
4. Селезньова О.М. Теоретико-методологічні основи інформаційного права України : [монографія] / О.М. Селезньова. – Чернівці : Місто, 2014. – 408 с.
5. Інформаційне законодавство : [збірник законодавчих актів в 6-ти томах]. – Т. 4: Інформаційне законодавство країн Європи і Азії. – К. : Юридична думка, 2005. – 377 с.
6. Олійник О.В. Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки України : [монографія] / О.В. Олійник. – К. : Український пріоритет, 2012. – 400 с.
7. Іващенко В.М. Зарубіжний досвід захисту комерційної таємниці / В.М. Іващенко // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2006. – Т. 19 (58). – № 3. – С. 202–214.
8. Брижко В.М. Методологічні та правові засади упорядкування інформаційних відносин : [монографія] / В.М. Брижко. – К. : ТОВ «Пан Тот», 2009. – 415 с.
9. Буренко В. Засоби масової інформації в системі урядової комунікації Федеративної Республіки Німеччини: теоретико-прикладні аспекти / В. Буренко // Вісник Національної академії державного управління. – 2009. – № 1. – С. 69–78.
10. Формирование информационного общества в XXI веке / сост. Е.И. Кузьмин, В.Р. Фирсов. – СПб. : РНБ, 2006. – 640 с.

